

Rázcestia antickej filozofie. Rozhovor s Františkom Škvrndom

Peter Fraňo

Fraňo, P.: Rázcestia antickej filozofie. Rozhovor s Františkom Škvrndom. In: *Ostium*, roč. 14, 2018, č. 4.

František Škvrnda je absolventom magisterského štúdia filozofie na Univerzite Komenského v Bratislave. Titul PhD obhájil v odbore Dejiny filozofie s prácou „Sókratova filozofia v kontexte gréckej náboženskej tradície“ pod vedením doc. Andreja Kalaša, PhD. V súčasnosti pôsobí na Katedre medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie na Fakulte medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave.

Náš rozhovor by som rád začal obvyklou otázkou – ako si sa dostal k skúmaniu antickej filozofie a prečo si si za objekt svojho záujmu vybral práve túto oblasť dejín filozofie?

Antickú kultúru som mal veľmi rád už od útleho detstva – mojou najobľúbenejšou knižkou boli Petiškovy *Staré grécke báje a povesti* s ilustráciami od Václava Fialu, ktoré vtedy boli azda v každej domácnosti. K antickej filozofii som sa však dostal až keď som mal 16 rokov. Na moment, keď na mňa prvýkrát dýchla múdrosť staroveku, sa pamätám celkom presne: jedného dňa som si listoval v knihe citátov, pretože som chcel nájsť autora môjho vtedy obľúbeného citátu „Postoj chvíľa, si kráľovná večnosti“. Hoci som tento citát v knihe vôbec nenašiel, namiesto toho som objavil nespočetne veľa iných, zaujímavejších citátov, z ktorých väčšina pochádzala práve od antických filozofov. Nemaľý záujem o antickú filozofiu vo mne vzbudil aj Nietzsche, ktorého práce som vtedy naivne – a bez hlbšieho porozumenia – s obľubou čítal.

Na začiatku oboznamovania sa s antickou filozofiou som bol stoik – prvá kniha, ktorú som kedy z antickej filozofie prečítal, boli Senekove *Listy Luciliovi*, potom nasledovali Aurélieve *Hovory k sebe*, *Zlomky starých stoikov* od Miloslava Okála, Laërtiove *Životopisy slávnych filozofov*, Aristotelova *Politika* a Xenofónove spisy vydané v českej edícii „antická knihovna“. Môj stoicizmus sa však pod vplyvom čítania Platónových dialógov pomaly a nepozorovane premenil na platonizmus. Bol to práve Platón, kto ma definitívne vtiahol do systematického štúdia antickej filozofie a kto stál za mojím rozhodnutím ísť študovať filozofiu na vysokú školu.

Zdalo sa mi, že antická filozofia - a najmä Platón - poskytuje akúsi útechu pred strachom zo smrti, z násilia a chorôb, z chudoby, spoločenského opovrhnutia, výsmechu a prakticky pred akýmkoľvek nepríjemnými situáciami, ktoré nám život tak často prináša. Študovať na vysokú školu som šiel tak trochu zo zisťujúcich dôvodov - nezaujímalo ma to, že budem prospešný pre spoločnosť (ako napr. lekári alebo prírodovedci), alebo že budem robiť spoločensky dôležitú a váženu prácu (ako napr. bankári a právnici). Chcel som byť neotrasiteľným človekom, ktorý bude blažený aj v hodine svojej smrti - nič iné ma nezaujímalo.

Na tvojej odbornej činnosti ma vždy zaujala snaha narúšať klasické predstavy a výkladové rámce, v ktorých sa väčšinou pohybuje skúmanie antiky. Vo svojej dizertačnej práci s názvom *Sókratova filozofia v kontexte gréckej náboženskej tradície* si sa napríklad pokúsil nanovo premyslieť otázku historického Sókrata. Čo pre teba znamená táto postava a ako by sme ju mali interpretovať?

S tým narúšaním klasických predstáv ťa musím trochu poopraviť - v skutočnosti sa nesnažím ani tak o nejaké „narúšanie“ ako skôr „propagáciu“ a „domýšľanie“ istých interpretačných prúdov, ktoré sú v zahraničí celkom dobre etablované. Ide najmä o trojicu autorov Waltera Burkerta, Martina Westa a Petera Kingsleyho, ktorých práce si nesmierne vážim a ktoré pre mňa predstavujú nevyčerpatelný zdroj inšpirácie a ideál academickej poctivosti. Zatiaľ čo oni sa venujú predsókratovskej filozofii, ja sa pokúšam interpretovať v podobných intenciách klasickú, t. j. sókratovskú filozofiu. Nedá sa však povedať, že by som sa za každých okolností snažil nasilu vtiesnať istý vopred zadefinovaný interpretačný rámec do doby a myslenia, ktoré takýto rámec neznesú. Ide skôr o akýsi prirodzený dôsledok mojich štúdií.

Z Platónovho diela ma vždy fascinovala jedna veta z *Apológie*, kde Sókratés, už celkom na záver svojej reči, odporúča ľuďom, aby sa zamýšľali nad jedinou pravdou: že ľudské veci neostávajú bohom nepovšimnuté a že dobrému sa nemôže stať v živote nič zlé. O Sókrata sa celý život staralo jeho *daimonion*, akási nižšia božská bytosť, ktorá mu dávala znamenie vždy, keď mal vykonať niečo nesprávne. Táto Sókratova múdrosť ma priviedla - ako človeka, ktorý sa nikdy nezaujímal o náboženstvo a teológiu - k skúmaniu polyteistického systému viery a napokon aj k pokusu nanovo zodpovedať otázku historického Sókrata. Domnievam sa, že Sókratés bol asketickým mystikom, vykladačom božských znamení (najmä zvukových, tzv. *klédonomantis*). V praktických životných situáciách sa riadil nielen striktnými náboženskými predpismi spartského typu, ale najmä alegorickými výkladmi „božích mužov“, teda básnikov na čele s Homérom, ktorých diela študoval so svojimi spoločníkmi. Tieto závery môžu pôsobiť trochu prismelo a pre istú časť ľudí aj nevedecky, no práve toto som sa snažil preukázať v dizertačnej práci, ktorá je pokusom nájsť takéhoto Sókrata v antických písomných prameňoch, a to pomocou čo najobjektívnejších interpretačných zásad a metód.

Myslím si, že dnes, kedy je viac a viac pravdepodobná možnosť, že technický pokrok privedie ľudstvo k totálnej anihilácii života na zemi, je takáto interpretácia Sókrata oveľa aktuálnejšia a prínosnejšia, ako len nejaké nejasné teoretické úvahy o definovaní cnosti a podmienkach poznania. Študenti a poslucháči nedokážu zmeniť seba samých, ak si osvoja teoretické poučky o Sókratovom *elenchu* alebo ak sa dozvedia, že Sókratés vlastne nepoznal odpoveď na to, čo je cnostné, spravodlivé a pod. Takéto historické torzo im neposkytne praktický obraz toho, ako človek žil a konal v hraničných situáciách, aké boli jeho motívy a príčiny konania. Stane sa pre nich len akousi antikvárnou nálepkou intelektualizmu, zaujímavou raritou, ktorú by mal každý vyučený „filozof“ poznať. Ak ale študentom vysvetlíme, že historický Sókratés musel byť bližší perzskému súfizmu a východnému mysticismu ako západnému ateizmu a modernému spôsobu filozofovania, objaví sa pred nimi komplexný obraz gréckeho mudrca, ktorý je dnes stále živý a na rozdiel od svojich ázijských predlôh menej exotický, a tým aj kultúrne prijateľnejší.

Pre mňa osobne je Sókratés symbolom pokory pred smrťou a tiež akousi hrádzou pred

egocentrizmom a konzumným spôsobom života. Je pre mňa nádejou, že v tomto svete zdanlivo slepej nevyhnutnosti predsa len existuje akási sila, stelesnená v prírode a jej zákonoch, ktorá všetko usporiadala a na všetko dozerá.

To, o čom hovoríš v súvislosti so Sókratom, sa vo všeobecnosti týka otázky miery vplyvu Orientu na formovanie gréckeho filozofického myslenia. Vo väčšine starších prác, ktoré sú dostupné na Slovensku, sa pod vplyvom nemeckého romantizmu presadila skôr europocentrická interpretácia vzniku gréckej filozofie chápaná v zmysle protikladu víťazstva racionality (Grécko) nad iracionalitou (Orient). Do akej miery podľa teba ovplyvnilo orientálne myslenie grécku filozofiu?

Pomôžem si analógiou, ktorú uviedol Martin West pri preberaní Balzanovej ceny za klasickú filológiu v roku 2000: Orient bol pre antiku asi taký dôležitý, ako je dôležitá grécka literatúra pre latinskú. Dnes sa ešte stále nedoceňuje Westova práca z roku 1971 *Early Greek Philosophy and the Orient*, v ktorej sa pokúsil odvodiť viaceré kľúčové koncepcie predsókratovských filozofov práve z Orientu, z perzského zoroastrianizmu. West sa zameral predovšetkým na Hérakleita z Efezu a Ferekyda zo Syru, no zaujali ho aj ďalší autori, najmä iónska filozofia na čele s Miléťanmi a Xenofanom z Kolofónu. Walter Burkert ešte v roku 1962 presvedčivo poukázal na paralely medzi Pýthagorovým spôsobom životosprávy a kultúrnymi tradíciami iránskej plošiny. Obidvaja autori sa pokúsili identifikovať isté asýrsko-babylonské prvky aj v eleatskom myslení, aj keď tejto téme sa venovali len okrajovo.

Nanešťastie, takéto komparatívne štúdie majú svoje limity, a preto je potrebné pristupovať k nim opatrne, aby europocentrickú paradigmu nevystriedal povrchný panorientalizmus. Po prvé, pre jednotlivca je mimoriadne náročné osvojiť si grécky jazyk a literatúru – vrátane tej filozofickej – do takej miery, aby si následne stihol osvojiť aj rôzne arabské a semitské jazyky a filozofickú literatúru, ktorá je v týchto jazykoch spísaná. Isto ti, ako klasickému filológovi, nemusím pripomínať, ako ťažko sa dosahuje erudícia v odboroch klasickej filológie a v historiografii antickej filozofie – no a skús si predstaviť, aké ťažké asi musí byť pre Európana osvojiť si orientálnu literatúru a jazyk! Po druhé, problém je podľa mňa aj v dostupnosti literárnych prameňov. Knižnice v islamskom svete sú doposiaľ stále málo prebádané a pre západných bádateľov často neprístupné, čo prakticky znemožňuje detailnú komparatívnu prácu, ktorá sa v takomto interdisciplinárnom štúdiu antiky a Orientu vyžaduje.

Tieto problémy sa snažil prekonať Peter Kingsley, ktorý je o generáciu mladší než Burkert a West. Kingsley si vzal za príklad Empedoklea z Akragantu, ktorého porovnával so súfizmom a šiitskou tradíciou myslenia nesúcou názov *Ismá'ílíja*. Rozdiel medzi Kingsleyho prístupom a prístupom jeho predchodcov je v tom, že Kingsley porovnával antickú grécku filozofiu s islamskou tradíciou myslenia, ktorá je stále živá. V súčasnosti je takýto prístup v zahraničí čoraz viac na vzostupe, čo je v dobe, kedy sa vyčerpali tradičné interpretačné rámce, pozitívnym javom.

K tvojej otázke si dovoľím priložiť ešte jeden osobný postreh. Nemecký romantizmus bol v mnohých ohľadoch skvelým výkonom európskej kultúry, o tom niet pochyb. Na druhej strane však má aj niekoľko tienistých stránok, pričom jednou z nich je presne to, čo si uviedol aj ty. Šablónovité vnímanie Orientu ako tradície, ktorá je *a priori* nefilozofická a iracionálna, je v našom akademickom prostredí stále rozšírené. Čínskej, indickej alebo perzskej filozofii – o africkej ani nehovoriac – sa venuje minimum odborníkov, niektoré katedry filozofie tieto tradície myslenia úplne ignorujú, akoby v nich neexistovala žiadna filozofia. Je to podľa mňa veľká škoda, že odborníci na európsku tradíciu sa stavajú do pozície exkluzívnych „filozofov“ a upierajú tento status, povedzme, indickým hinduistom alebo čínskym taoistom a konfucianom. Je to podľa mňa diskriminačné a nebál by som sa označiť takýto postoj dokonca za akúsi formu intelektuálneho „fašizmu“, kedy sa pod filozofiou rozumie len jej jedna nadradená „rasa“, teda európska vetva.

Takýto stav rozhodne neprospieva budovaniu vedomostnej spoločnosti a interkultúrnemu dialógu, ktorý je v súčasnej dobe stretávania kultúr – najmä európskej a islamskej – mimoriadne potrebný aj životne dôležitý. Orientálne myslenie a grécka filozofia sú ako dvojčičky, ktoré neradno od seba odtrhnúť a už tobôž nie nadradiť jednu nad druhú.

S európskou antickou tradíciou sa ešte spája ďalší veľký problém, a to otázka stavu zachovania primárnych textov. Grécka filozofia je akoby rozčlenená na autorov píšucich (Platón, Aristotelés) a nepíšucich (Sókratés, Plótinus), pričom tí píšuci sa často považujú za oveľa reálnejšie (historickejšie) postavy ako nepíšuci. Môže byť podľa teba skripturalita zárukou väčšej historicity autora?

Toto je veľmi citlivá otázka, pretože samotný výraz historicita je pod vplyvom autorov ako Foucault a Veyne veľmi problematický. Osobne sa domnievam, že skripturalita nemôže byť zárukou väčšej historicity autora, ak nám chýba poznanie sociálneho kontextu, v ktorom antické literárne dielo vznikalo, žilo a pôsobilo na svojich poslucháčov. Antickí autori boli náchylní k formulovaniu rôznych hádaniek a podobenstiev, svoje úvahy nepísali na spôsob analytických filozofov. Okrem toho, antická filozofická literatúra vnímala autorstvo písaného textu trochu odlišne, ako je to dnes. Múdrost zjavená v texte bola často posvätná, tradovaná orálne aj niekoľko generácií. Mnohí filozofi kritizovali tradičné náboženské predstavy, a tým boli vystavení riziku politického prenasledovania. To platí najmä v prípade, ak tradičné náboženské predstavy nahrádzali iné, často práve barbarské predstavy o bohoch a prírodných silách.

Filozofom tak neostávalo nič iné, než zahalovať autorstvo svojich textov do viac alebo menej tradičných postáv (Orfeus, Linos), respektíve ich vydávali priamo za náboženské hymny, teda zjavené texty. Na ilustráciu toho, že skripturalita sama osebe nemôže byť žiadnou zárukou historicity, si zoberme ako príklad Sókrata, Platóna a Aristotela. Je známe, že Sókratés nič nenapísal, no na druhej strane máme o jeho živote mnoho správ od viacerých jeho súčasníkov, oveľa viac než o Platónovi alebo Aristotelovi. Každý historik vie, že pluralita svedectiev o nejakej osobnosti alebo historickej epoche je veľmi dôležitým kritériom, na základe ktorého si vytvárame najpravdepodobnejšiu predstavu o tom, ako to s danou osobou alebo epochou historicky bolo. Na druhej strane, z Platónových dialógov je neraz problém vylúpnuť autorove názory na nejakú filozofickú problematiku. Jeho dialógy mohli slúžiť ako nejaké rezervoáre myšlienok a hypotéz, alebo skôr „vstupné texty“, prerekvizity k diskusii, ktorá prebiehala za múrmi Akadémie. Vieme, za ktorými postavami z platónskych dialógov sa skutočne skrýva Platón? Je to len Sókratés alebo aj Thrasymachos, Gorgias či Kalliklés? Čo keď je napríklad dialóg *Faidón* v skutočnosti akýmsi nástrojom, ktorým Platón odhaľoval kritické myslenie svojich poslucháčov a zámerne im v ňom predostrel nesprávne dôkazy existencie duše po smrti? Úlohou žiakov by v takomto prípade bolo identifikovať, v čom sa Sókratés mýli, a nie memorovať myšlienkový postup dôkazu, ktorý predstavuje Platónovu „dogmu“. Okrem toho – a to platí najmä pre Aristotelove práce, ktoré sa nám dochovali – hlava filozofickej sekty bola neraz takou veľkou autoritou, že nasledovníci podpisovali svoje vlastné diela jej menom. Toto je problém tzv. pseudo-spisov alebo semi-autentických spisov, ktoré mohli byť výsledkom diskusie filozofa s jeho žiakom, ktorú neskôr žiak spísal a vydal pod učiteľovým menom. Ak by sme chceli hľadať nejaké pevné a jednotné kritériá na rozlišovanie autentických a neautentických diel antických filozofov, tak by sme sa dostali do hermeneutického labyrintu, z ktorého nás nevyvedie žiadna Ariadnina niť.

Napriek týmto problémom však nie som zástancom postmoderného nihilizmu, ktorý hlása, že žiadna história *in senso stricto* neexistuje. Domnievam sa, že ide o blud, proti ktorému treba bojovať všetkými možnými spôsobmi, pretože ak raz začneme spochybňovať históriu ako takú, môže to mať veľmi nebezpečné dôsledky aj pre našu prítomnosť a budúcnosť. Skôr ako skripturalitu nejakého autora považujem za dôležitú kontextualitu jeho myslenia, správy o jeho diele a živote od iných autorov, prípadne poznanie sociálneho a politického systému, v ktorom žil a pôsobil. Skripturalita sa

mi zdá byť len jedným ohnivkom v reťazi, ktorá konštituuje historicitu. Ak sa domnievame, že mysleniu antických filozofov porozumieme jednoducho tým, že chytíme do rúk „ich“ knihy a prečítame si ich ako kovbojku od začiatku až po koniec, tak sme veľmi naivní. A to platí aj naopak – myslenie nejakého autora nie je pre nás navždy stratené len preto, že po sebe nezanechal žiadny spis.

S otázkou skripturality a vplyvu tradície súvisí aj ďalší pomerne zložitý problém. Ak by sa ťa nejaký laik opýtal, kto bol prvým gréckym filozofom, ako by si mu odpovedal?

Tak teraz si ma trochu zaskočil, pretože na takúto otázku neexistuje jednoznačná odpoveď. Asi by som si pomohol tvorcom známej edície zlomkov predsókratovských filozofov, Hermannom Dielsom, ktorý uvádza ako prvého filozofa bájneho Orfea. Zvažoval by som však aj iné mená, ktoré spomínajú antickí filozofi: egyptský Ptah, perzský Zoroaster, fenický Ochos, africký Atlas, Homér.

Problematika počiatkov filozofie a jej prvých predstaviteľov podľa mňa veľmi úzko súvisí s tým, čo vlastne rozumieme pod „filozofiou“ ako takou. Ak niekto považuje za filozofiu empirické pozorovanie prírody a formulovanie jej zákonitostí, tak bude prirodzene považovať za prvého filozofa Thaléta z Miléty alebo Pýthagora zo Samu. Osobne nevidím problém v tom, ak niekto zahrňa do filozofie aj vedu a filozofiu jazyka, ktorá by sa podľa mňa – ak si môžem dovoliť trochu jazykovo zafilozofovať – mala nazývať skôr „metafilológiou“. Keď však počujem niekoho hovoriť, že do filozofie nepatria krásne umenia, literatúra a náboženstvo, vždy spozorniem a snažím sa prísť na to, aké subjektívne dôvody ho asi mohli priviesť k takémuto obmedzenému postoj.

Ak však do nej zahrnieme všetky uvedené oblasti, čo si pod pojmom antická filozofia máme vlastne predstaviť? Čo do nej ešte patrí a čo už, naopak, jej súčasťou určite nie je?

Na túto otázku naozaj nepoznám pohodlnú odpoveď. Ak by sme z filozofie chceli vyčleniť napríklad mechaniku, narazili by sme na problém, že najlepší antickí mechanici boli pýthagorovci. Ak by sme chceli vyčleniť lekárstvo, zistili by sme, že autori ako Galénos sami seba označovali za filozofov. Ak by sme chceli rozlíšiť filozofov a filológov, čo spravíme s Cicerónom, Kratétom z Mallu, Kallimachom a mnohými inými postavami, ktoré stoja jednou nohou v dejinách filozofie a druhou v dejinách rečníctva, literatúry a textovej kritiky? Kam zaradíme filozofov-biografov, akými boli napríklad Aristoxenos Tarentský alebo Plútarchos? Čo spravíme s onými povestnými obuvníkmi, ktorí diktovali Sókratove rozhovory Simónovi a Aischínovi? Máme komických a tragických autorov – nebol to však Eurípidés, kto sa učil u Anaxagora? Nefilozoval Aristofanés, keď kritizoval filozofa Sókrata? Veď v antike boli aj prostitútky neraz váženými filozofkami.

Filozofia uniká definícii už od svojich počiatkov a pravdepodobne preto za prvých filozofov uvádzali antickí autori také podivuhodné postavy. To je asi aj dôvodom, prečo je filozofia vystavená spoločenskej kritike vo všetkých svojich dejinných etapách: stačí mať o niečom na prvý pohľad veľa rozumne pôsobiacich rečí a – *ecce philosophus!*

Napriek tomu si myslím, že existuje odpoveď, ktorá definuje antickú filozofiu lepšie než ostatné, nech je akokoľvek problematická a kontroverzná. Vychádza z príhody o Pýthagorovej návšteve fliuntského kráľa Leonta, ktorá pochádza z dnes už strateného spisu Hérakleida Pontského. Keď León nerozumel tomu, čo vlastne Pýthagorás myslí tým, keď sa označuje za filozofa, ten mu odpovedal, že je divák tohto sveta, *theorétés*. Filozofa definuje akýsi špecifický spôsob vzťahovania sa k svetu a k všetkému, čo v ňom vidí a zažíva. Keď je niečo smiešne, smeje sa, keď je niečo smutné, smúti, ale len ako v divadle. V skutočnosti preňho život nie je ani utrpením, ani opojením, ale len objektom pozorovania a záujmu. Nezáleží na tom, či sa venuje medicíne, rétorike, obuvníctvu, prostitúcii, či skladá básničky alebo žobre na ulici. Dôležité je to, že sa nikdy na nič neponosuje a všetko vyrovnané prijíma. Pochopil totiž tú najdôležitejšiu vec – že svet je dokonale naprogramovaný mechanizmus,

ktorý môžeme upravovať podľa našej vôle len potiaľ, pokiaľ nám to Náhoda umožní. Aj keď nepoznáme tvorca, vieme, že niečo tvoriace musí existovať. Neobyčajne výstižne sformuloval tento filozofický svetonázor Anaxagorás z Klazomen: človek je ako námorník čakajúci na svoju loď v prístave.

Filozof je človek, ktorý dokáže v hodine svojej smrti s pokorou vrátiť to, čo mu bolo na krátku chvíľu zapožičané. Ten, kto to nedokáže, nebol nikdy pravým filozofom a naopak – ten, kto to dokáže, bude filozofom, aj keby neprečítal ani jedinú knihu a nepoznal ani jedného filozofa. Domnievam sa, že antickú filozofiu si najlepšie môžeme predstavovať ako *meditatio mortis*, pripravovanie sa na vlastnú smrť.

Motív „prípravy na smrť“ spomínaš aj v úvode rozhovoru, takže má pre teba asi silný osobný význam. Ak opomenieme postavu Sókrata, ktorý z iných antických filozofov alebo smerov dokázal podľa teba najlepšie obstáť v procese možného dosiahnutia neotrasiteľnosti (*ataraxie*)?

Teraz si ma naozaj odhalil, pretože úmrtiam antických filozofov sa venujem už dlhšiu dobu a je to takpovediac moja srdcová záležitosť. Pripravujem o tom aj celú prácu. Vymyslel som pre ňu dokonca aj vlastný grécky novotvar – *Euthanatosofia* alebo múdrosť dobrého umierania.

V dejinách antickej filozofie existuje veľa postáv, ktoré sa rozhodli dobrovoľne ukončiť život. Nemyslím si, že existuje nejaká postava alebo sekta, ktorá vyčnieva nad iné, aj keď z istého hľadiska by sme za takúto sektu mohli považovať stoikov. Tí však podľa mňa len stelesnili všeobecný postoj k smrti, ktorý bol rozšírený medzi antickými filozofmi.

Najbožskejšie zomreli Pýthagorás a Empedoklés, ktorí vlastne nikdy ani nezomreli, ale len bez stopy zmizli. V Empedokleovom prípade je prilihavejšie hovoriť skôr o „vyparení sa“, pretože jeho zmiznutie sa mu nepodarilo dokonale zinscenovať – Etna totiž vyvrhla zo svojich útrob jednu jeho bronzovú črievicu, a tak ho vlastne prezradila. Spomedzi ďalších odchodov filozofov sa mi do mysle zapísali najmä nasledujúce tri prípady. Keď sa raz staručký Zenón z Kítia pri odchode z prednášky potkol a zlomil si pritom prst, vyložil si to ako znamenie, že ho volá späť matka Zem. Zarecitoval verš z nejakej tragédie, „prichádzam, prečo ma voláš?“ a hneď nato si zadržal dych a zomrel. To muselo byť pre okolostojacich ľudí skutočne nezvyčajné divadlo. Krásne, a pritom nemenej tragicky zomrel aj ďalší Zenón, Parmenidov žiak. Keď ho tyran mučil, aby vyzradil mená sprisahancov, ktorí ho chceli zbaviť vlády, Zenón si odkusol jazyk a vyplul ho tyranovi rovno do tváre. Najbizarnejšie zomrel podľa mňa démokritovec Anaxarchos z Abdér, ktorého prikázal istý tyran z Cypru hodiť do mažiaru a rozdrviť železnými tlkami. Anaxarchos mu z posledných síl odkázal: „drvíš len Anaxarchov mech, Anaxarcha nerozdrvíš“. Sókratova smrť, keď si pohodlne a v prítomnosti svojich priateľov vypije čašu jedu, sa javí byť v porovnaní s týmito filozofmi ťahaním za kratší koniec povrazu.

Spolu s Andrejom Kalašom si publikoval aj niekoľko prekladov gréckych filozofických textov.[1] Ako sa pozeráš na stav prekladania gréckej a latinskej filozofickej spisby do slovenčiny. Máš nejaký prekladateľský sen?

Starogrécky jazyk je pre mňa zdrojom inšpirácie a radosti. Čítanie gréckeho textu je ako terapia, keď môžem zabudnúť na prítomnosť a odpútať sa od každodenných problémov. Mimoriadne rád mám etymologizovanie, keď prídem na to, že nejaké grécke slovo sa zachovalo aj v našom jazyku. Naposledy ma takto potešili výraz *rypos*, ktorý je vzdialeným predkom nášho slova „rypák“.

Čo sa týka prekladania gréckeho textu, som ešte vždy skôr začiatočník než profesionál. Grécka syntax v nejednom prípade presahuje moje intelektuálne kapacity. Okrem toho, štúdium gréčtiny vyžaduje veľa voľného času. Ten je však v dnešnej dobe scientometrického ošialu luxusom, ktorý si nemôžem dovoliť, pokiaľ by som náhodou nepracoval na katedre klasickej filológie. Ako tak sledujem

prehlbujúcu sa kultúrnu krízu na Slovensku, obávam sa o budúcnosť našej tradície prekladania klasickej literatúry stále viac a viac. Nejde o to, že by sme nemali dobrých prekladateľov, práve naopak. Zdá sa mi však, že nebudeme mať z čoho a pre koho prekladať, pretože dnešných politikov – a bohužiaľ, dokonca aj niektorých akademikov a čo je najviac zarážajúce, tak aj niektorých filozofov – naša najstaršia intelektuálna história vôbec nezaujíma a odmietajú ju finančne podporovať a propagovať. Preto vitám iniciatívy zamerané na popularizáciu antického myslenia, aké vyvíjajú pracoviská filozofie v Trnave a Prešove v súčinnosti s podnikmi typu *Malý Berlín* a *Čukoláda*. Koniec koncov som aj napriek tomu stále optimistom, pretože verím, že antická literatúra je natolko pevne zakorenená v našej kultúre, že ak by aj zanikli všetky pracoviská klasickej filológie na Slovensku, tak neexistuje žiadna idiokracia, ktorá by záujem o znalosť antickej literatúry a jazykov dokázala kompletne vyhladiť.

Ak by sa mi niekedy v budúcnosti predsa len naskytla možnosť prekladať grécke texty, veľmi rád by som obohatil našu slovenskú zbierku prekladov o Athénaiovo dielo *Hodujúci sofisti* a o niektoré Plútarchove etické spisy (*Moralia*), najmä *Útechu pre Apollónia* a *O Homérovom živote a poézii*. S Andrejom Kalašom začíname momentálne pracovať na pomerne málo známom aristotelovskom spise *Fyziognomonika*, ktorý predstavuje akúsi príručku toho, ako odvodzovať duševné vlastnosti človeka z jeho tváre a z celkovej telesnej konštitúcie.

A čo sa týka latinskej filozofickej spisby, tú s radosťou prenechám tebe, lebo ak by sa ti náhodou dostal do ruky nejaký môj latinský preklad, asi by si od zdesenia celkom ošedivel (*smiech*). Na druhej strane, veľmi rád by som s niekým preložil Ficinov spis *De triplici vita*, ale o tom asi skutočne môžem len snívať.

Okrem prekladania Aristotelovej *Fyziognomiky*, akou témou sa momentálne zaoberáš?

Tém je veľa, niektoré spracovávam hlbšie, inde len tak kľžem po povrchu. Momentálne pracujem na zlomkoch z Aischínovho dialógu *Telaugés*. So Zuzanou Zelinovou pripravujeme monografiu na tému „ženy v antickej filozofii“. Týmto témam sa momentálne venujem asi najpodrobnejšie.

Pomaly sa oboznamujem aj s úplne novým svetom, s čínskym konfucianizmom. To je zatiaľ oblasť, v ktorej sa ešte vôbec necítim doma a pravdupovediac sa trochu obávam čínskeho jazyka, ktorý začínam študovať od základov. No a medzitým má vyjsť nová kniha Petera Kingsleyho *Catafalque*, ktorá sa venuje Jungovi a ezoterickej tradícii západného myslenia. Ako Kingsleyho veľký obdivovateľ ju už mám predobjednanú a veľmi sa na ňu teším.

Na záver by som sa ťa ešte opýtal, ktorá myšlienka alebo citát z antickej filozofie má pre teba najväčší význam?

Platónov výrok „žiadna z ľudských vecí nestojí za veľkú námahu“ bol dlhé roky mojím najobľúbenejším, hoci vlastne nejde ani tak o výrok Platóna ako skôr o jeho výpožičku z tragických autorov. V poslednej dobe som však objavil jeden zlomok z Pindara, ktorý sa mi zdá byť ešte pôvabnejší: ΑΝΘΡΩΠΙΟΣ ΣΚΙΑΣ ΟΝΑΡ. Volnejšie by sme ho mohli preložiť ako „človek je tieňom sna“.

Rozhovor vznikol na Katedre filozofie a aplikovanej filozofie FF UCM v Trnave ako súčasť riešenia projektu KEGA 002UCM-4/2017: *Inovatívne metódy výučby počiatkov antickej sociálno-politického, právneho a etického myslenia*

Literatúra

KALAŠ, A. – ŠKVRNDA, F.: Dión z Prúsy alebo o tom, či bol Sókratés naozaj Homérovým žiakom. In: *Ostium*, roč. 10, č. 1, 2014, 12 s. [nestr.].

KALAŠ, A. – ŠKVRNDA, F.: Plutarchos: O Sókratovom daimoniu. In: *Filozofia*, roč. 68, č. 8, 2013, s. 691 – 703.

P o z n á m k y

[1] KALAŠ, A. – ŠKVRNDA, F.: Plutarchos: O Sókratovom daimoniu. In: *Filozofia*, roč. 68, č. 8, 2013, s. 691 – 703; KALAŠ, A. – ŠKVRNDA, F.: Dión z Prúsy alebo o tom, či bol Sókratés naozaj Homérovým žiakom. In: *Ostium*, roč. 10, č. 1, 2014, s. 4 – 8.

Mgr. Peter Fraňo, PhD.

Katedra filozofie a aplikovanej filozofie

FF UCM v Trnave

Nám. J. Herdu 2

917 01 Trnava

E-mail: peter.frano@ucm.sk